ବିଭକ୍ତି

୭.୨ "ଲୋକମାନେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ବଳିଦେବା ଉଚିତ ।"

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାକ୍ୟପରି ଏହି ବାକ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ କେତେଗୋଟି ପଦର ସମାହାର ଅଟେ । ଏଥିରେ 'ମାନେ' (ଲୋକମାନେ), ର (ଦେଶର, ନିଜର) 'ପାଇଁ' (ଉନ୍ନତି ପାଇଁ), 'କୁ' (ସ୍ୱାର୍ଥକୁ) ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ବାକ୍ୟଟିକୁ ବିଭିନ୍ନ ପଦରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ସଂଖ୍ୟା ଓ କାରକର ପ୍ରତୀତି ଘଟୁଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଏକାଧିକ ବର୍ଣ୍ଣର ସମଷ୍ଟି ଅଟନ୍ତି । **ତେଣୁ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣସମଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ସଂଖ୍ୟା (ଏକବଚନ, ବହୁବଚନ) କାରକ (କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ, କରଣ ପ୍ରଭୃତି) ସୂଚିତ ହୁଏ ତାହାକୁ ବିଭକ୍ତି କୁହାଯାଏ** । ଯଥା – ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି, ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି, ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି । ବିଭକ୍ତି ଶବ୍ଦଟି ବି-ଉପସର୍ଗ 'ଭଜ୍' ଧାତୁ ଓ 'ତି' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ, ଯାହାର ଆଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ବିଭାଗ ବା ବଣ୍ଟନ କରିବା।

୭.୨.୧ : ବିଭକ୍ତି ସାତ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା – ପ୍ରଥମା, ଦ୍ୱିତୀୟା, ତୃତୀୟା, ଚତୁର୍ଥୀ, ପଞ୍ଚମୀ, ଷଷ୍ଠୀ ଓ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଭିନ୍ନ କାରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନ ଭେଦରେ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା –

କାରକ	ବିଭକ୍ତି	ଏକବଚନ ଚିହ୍ନ	ବହୁବଚନର ଚିହ୍ନ
କର୍ତ୍ତା	ପ୍ରଥମ	ଟି, ଟା, ଟେ, ଟାଏ, ଟିଏ	ଏ, ମାନ, ମାନେ, ଗୁଡ଼ିକ, ଗୁଡ଼ାକ
କର୍ମ	ଦ୍ୱିତୀୟା	କୁ, ଙ୍କୁ, କି, ଙ୍କି, ଠାକୁ	ଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କଠାକୁ, ଗୁଡ଼ିକୁ, ଗୁଡାକୁ
କରଣ	ତୃତୀୟା	ଏ, ରେ, ଦ୍ୱାରା, ଦେହି, ଦେଇ, କର୍ତ୍ତୃକ	ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା, ମାନଙ୍କଦେଇ, ମାନଙ୍କ ଦେହି, ମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ
ସଂପ୍ରଦାନ	ଚତୁର୍ଥୀ	କୁ, ଙ୍କୁ, କି, ଙ୍କି, ପାଇଁ, ନିମିତ୍ତ, ସକାଶ	ଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ, ମାନଙ୍କ ସକାଶ
ଅପାଦାନ	ପଞ୍ଚମୀ	ରୁ, ଠାରୁ, ଉ, ଉଁ, ହୁଁ, ଠୁ, ଠୁଁ, ଠଉଁ,	ମାନଙ୍କରୁ, ମାନଙ୍କଠାରୁ,ମାନଙ୍କଠୁ, ମାନଙ୍କଠୁଁ, ମାନଙ୍କଠଉଁ, ଗୁଡ଼ିକରୁ, ଗୁଡ଼ାକରୁ
	ଷଷ୍ଠୀ	ର, ଙ୍କ, ଙ୍କର	ଙ୍କର, ମାନଙ୍କ, ମାନଙ୍କର, ଗୁଡ଼ିକର
ଅଧିକରଣ	ସପ୍ତମୀ	ଏ, ରେ, ଠାରେ, ଠାଇଁ, ଠି, ଠେଇଁ, ତହିଁ	ମାନଙ୍କରେ, ମାନଙ୍କଠାରେ, ମାନଙ୍କଠାଇଁ, ମାନଙ୍କଠେଇଁ, ଗୁଡ଼ିକରେ, ଗୁଡ଼ିକଠାରେ, ଗୁଡ଼ିକଠେଇଁ, ଗୁଡ଼ିକଠି ।

ବିଭକ୍ତିର ବ୍ୟବହାର :

୭.୨.୨ : ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି

(କ) କର୍ତ୍ତା କାରକରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ରାମ** ଖାଉଅଛି, **ଗାଈଟି** ଚରୁଅଛି, **ପିଲାମାନେ** ଆସୁଥିଲେ, **ଘୋଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ** ଦୌଡୁଛନ୍ତି ।

(ଖ) ସମ୍ବୋଧନରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ପ୍ରଧାନେ** ବସନ୍ତୁ, **ବାଳକେ** ବୋଲ ମାନ ।

(ଗ) କ୍ରିୟାପଦ ନଥାଇ କେବଳ ପଦାର୍ଥ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ରାମ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ଫଳ, ଦେବତା, ଇତ୍ୟାଦି । (କିଏ **ରାମ** କି ?)

(ଘ) କେତେକ ଅବ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ଆମ ଗ୍ରାମରେ **ରମା** ବୋଲି ଝିଅଟିଏ ଅଛି ।

(ଙ) କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ସୀତାଦ୍ୱାରା **ପ୍ରବନ୍ଧଟି** ପାଠ କରାଗଲା ।

(ଚ) ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ ଗୋଟିଏ ଦଳରେ **ଏଗାରଟି** ଖେଳାଳି ଖେଳିଥାନ୍ତି ।

୭.୨.୩.: ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି

(କ) କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି

ଯଥା – ପିଲାମାନେ **ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ** ଯାଉଛନ୍ତି ।

(ଖ) ଧିକ୍ ଯୋଗେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି

ଯଥା – **ଦେଶଦ୍ରୋହୀକୁ/କି** ଧିକ୍ ।

(ଗ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂଯୋଗ ବା ବ୍ୟାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମାର୍ଗ ବା କାଳବାଚକ ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – କୃଷ୍ଣ **ଚାରିଦିନକୁ** କଣ୍ଟକରି ମଥୁରା ଗଲେ । (ଚାରିଦିନ ବ୍ୟାପି)

(ଘ) ନିକଟାର୍ଥକ ଓ ଦୂରାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **କଟକକୁ** ଭୁବନେଶ୍ୱର ତିରିଶି କିଲୋମିଟର ।

(ଙ) 'ଅନୁସାରେ' ଏହି ଅର୍ଥ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ତା' **କର୍ମକୁ** ଏପରି ଫଳିଲା ।

(ଚ) ବୀପ୍ସା ବା ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ବୁଝାଇବାପାଇଁ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ଦିନକୁ** ଦିନ, **ମାସକୁ** ମାସ, **ବର୍ଷକୁ** ବର୍ଷ, **ଘରକୁ** ଘର ।

(ଛ) କର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାର ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ତୁମକୁ** ଆଜି ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । (କର୍ମ ବାଚ୍ୟ)

ରାମକୁ ଖେଳି ଆସେ । (ଭାବବାଚ୍ୟ)

(ଜ) ମୂଲ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ଟଙ୍କାକୁ** ଖଣ୍ଡେ ପାନ ।

ଧାନବସ୍ତାକୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ।

(ଝ) ଉପଯୁକ୍ତ ବା ତୁଳନା ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ଯାହାକୁ** ଯିଏ **ବିରିକି** ଚଉଳ ତିନ୍ତେଇ ଦିଏ ।

୭.୨.୪ : ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି

(କ) କରଣକାରକରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର **କାଠିରେ** ପାହାଡ଼ର ଉଚ୍ଚତା ମାପୁଥିଲେ ।

(ଖ) କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ପବନ **ଧୀରେ** ବହୁଛି ।

(ଗ) ମୂଲ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ଦଶଟଙ୍କାରେ** କଡ଼ାଏ / ଗୋଟିଏ ନଡ଼ିଆ ।

(ଘ) ବେଶି, ଊଣା, ହୀନ, ସାନବଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ତୃତୀୟା ।

ଯଥା – ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ **ଧନରେ** ବଡ଼ । ସେ **କର୍ମରେ** ହୀନ ।

ହରି ମୋଠାରୁ **ବୟସରେ** ଊଣା, ଗୋପାଳ **ଉଚ୍ଚରେ** ସାନ ।

(ଙ) ନାମ, ଗୋତ୍ର, ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱଭାବ, ପ୍ରକୃତି ଆଦି ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ତୃତୀୟା ।

ଯଥା – ବିରାଟଙ୍କ **ନାଁ ରେ** ରାଜ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁଥିଲା ।

ସୀତା **ସ୍ୱଭାବରେ** ସରଳ । ସେ **ଜାତିରେ** କରଣ ଅଟେ ।

ନିମ୍ବ **ପ୍ରକୃତିରେ** ପିତା । ସେ **ବର୍ଣ୍ଣରେ** କଳା ।

ସେ **ଗୋତ୍ରରେ** କାଶ୍ୟପ ।

(ଚ) ଅଙ୍ଗ ବିକାରରେ ତୃତୀୟା ।

ଯଥା – ଗୋପାଳ **ପାଦରେ** ଖଞ୍ଜ ।

ହରି **ହାତରେ** କେମ୍ପା ।

(ଛ) କ୍ରିୟା ସମାପ୍ତି ବା ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ବୁଝାଇଲେ କାଳ ଓ ମାର୍ଗ ବାଚକ ଶବ୍ଦରେ ତୃତୀୟା ।

ଯଥା – ଦୁଇ **ବର୍ଷରେ** ପୋଲ କାମ ସରିଲା ।

(ଜ) କାରଣ ବା ହେତୁ ଅର୍ଥରେ ତୃତୀୟା ।

ଯଥା – ମୁନି **ଅଭିଶାପରେ** ଯଦୁବଂଶ କ୍ଷୟ ଗଲା ।

ସେ **ରୋଗରେ** କଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି ।

(ଝ) ପ୍ରୟୋଜନାର୍ଥକ ଓ ବାରଣାର୍ଥକ ପଦଯୋଗରେ ତୃତୀୟା ।

ଯଥା – ଚରିତ୍ରନଥିଲେ **ଗୁଣରେ** କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ଶାନ୍ତିନଥିଲେ **ଜୀବନରେ** କି ଲାଭ ?

ବୁଦ୍ଧିନଥିଲେ **ବିଦ୍ୟାରେ** କି ଫଳ ?

୭.୨.୫ : ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି

(କ) ସଂପ୍ରଦାନ କାରକରେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ମାନ୍ୟବର ରାଜ୍ୟପାଳ **ଭିନ୍ନକ୍ଷମଙ୍କୁ** ଗାଡ଼ି ଦାନ କଲେ ।

(ଖ) ନିବାରଣ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ ।

ଯଥା – ଡାକ୍ତର **ରୋଗୀକୁ** ଔଷଧ ଦେଲେ ।

ମଶାକୁ ଧୂଆଁ ଦିଅ ।

(ଗ) ନିମିତ୍ତାର୍ଥେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ସ୍ୱର୍ଗକୁ** ନିଶୁଣି ନାହିଁ ।

ବଡ଼ଲୋକକୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ ।

୭.୨.୬ : ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି

(କ) ଅପାଦାନ କାରକରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ଗଛରୁ** ପତ୍ର ପଡ଼ିଲା ।

(ଖ) ହେତୁ ବା କାରଣ ବୁଝାଇଲେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **ନିଜ ଦୋଷରୁ** ପ୍ରାଣୀ କଷ୍ଟ ପାଏ ।

ବ୍ୟବହାରରୁ ବିଦ୍ୟା ଜଣାଯାଏ ।

(ଗ) ଭିନ୍ନ ବା ଅଲଗା ବୁଝାଇଲେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – **କଥାରୁ** କାମ ଅଲଗା ହେଲେ ଗଲା ।

(ଘ) ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ ଉତ୍‌କର୍ଷ ବା ଅପକର୍ଷ ବୁଝାଇଲେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ସିଂହ **ହାତୀଠାରୁ** ବେଶୀ ବଳବାନ୍ ।

ହୀରା **ସୁନାଠାରୁ** ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ।

(ଙ) ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ଯେଉଁଠାରୁ ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ, ତାହାର ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା – **ପୁରୀଠାରୁ** ପୂର୍ବକୁ ସମୁଦ୍ର ।

କଟକଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ପୁରୀ ଅବସ୍ଥିତ ।

(ଚ) ମାର୍ଗ ଏବଂ କାଳର ପରିବ୍ୟାପ୍ତିରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ଅତୀତରେ ଓଡ଼ିଶା **ଗଙ୍ଗାଠାରୁ** ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ।

କାର୍ତ୍ତିକଠାରୁ ଶୀତ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

(ଛ) ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲୋପହେଲେ ସେଇ କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଓ ଅଧିକରଣ ସ୍ଥାନରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

ଯଥା – ସେ **କୋଠାରୁ** ଦେଖୁଛି । (କୋଠାରେ ଚଢ଼ି)

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ **ଦୂରରୁ** ଦେଖିଲି । (ଦୂରରେ ରହି)

(ଜ) ରକ୍ଷାର୍ଥ, ପରାଜୟ ଆଦି ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ପଞ୍ଚମୀ ।

ଯଥା – ଈଶ୍ୱର ତୁମକୁ **ବିପଦରୁ** ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ତୁମେ ତୁମ **ଭାଷାକୁ** ସଂକଟରୁ ରକ୍ଷା କର ।

କାଞ୍ଚିରାଜା **ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କଠାରୁ** ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ପାଣ୍ଡବମାନେ **କୌରବମାନଙ୍କଠାରୁ** ନୀତିବାନ୍ ଥିଲେ ।

୭.୨.୭ : ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି

କ୍ରିୟା ସହିତ ଏହି ବିଭକ୍ତିର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନଥାଏ, ତେଣୁ ଏହାକୁ କାରକର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଏହା **ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ** ଭାବରେ ପରିଚିତ ।

ଯଥା – **ନଦୀର** ଜଳ, **ହରିର** ବହି, **ଦେଶର** ରାଜା ଇତ୍ୟାଦି ।

ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ । ଯଥା – କାରକ ସମ୍ବନ୍ଧ, ସେବ୍ୟସେବକ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଜନ୍ୟଜନକ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଆଧାର ଆଧେୟ ସମ୍ବନ୍ଧ, କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ, ବିଶେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ, ବ୍ୟାପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ।

(କ) କାରକ ସମ୍ବନ୍ଧ :

କାରକ ଛ' ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ତେଣୁ ସମ୍ବନ୍ଧପଦ ମଧ୍ୟ ଷଡ଼ବିଧ । ଯଥା;

କର୍ତ୍ତୃ ସମ୍ବନ୍ଧ, କର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ, କରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ, ସଂପ୍ରଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଅଧିକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

(୧) କର୍ତ୍ତୃ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ସମୟର ଗତି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଏଠାରେ ସମୟ ଗତି କରୁଅଛି, ଏହି ପଦଟି କର୍ତ୍ତା; ତେଣୁ 'ସମୟର ଗତି' ପଦଟି କର୍ତ୍ତୃ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସେହିପରି – **ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର** କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, **ନାଗରିକର** ଅଧିକାର, **ସମୟର** ଆହ୍ୱାନ ଇତ୍ୟାଦି ।

(୨) କର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ୟାର ସାଧନା କରିବା ଉଚିତ । ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟାକୁ ସାଧନା କରିବା ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ 'ବିଦ୍ୟାର' ପଦଟି କର୍ମସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇପାରିବ – **ଈଶ୍ୱରଙ୍କ** ଉପାସନା, **ଧନର** ଅର୍ଜନ, **ପୁସ୍ତକର** ଅଧ୍ୟୟନ ଇତ୍ୟାଦି ।

(୩) କରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବାରମ୍ବାର **ଗଦାର** ଆଘାତରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିଲେ । ଏଠାରେ 'ଗଦାର ଆଘାତ' ଅର୍ଥ ଗଦାଦ୍ୱାରା ଆଘାତ, ଅର୍ଥାତ 'ଗଦାର' ପଦଟି କରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସେହିପରି – **ରୋଗର** ଯନ୍ତ୍ରଣା, **ଶରର** ଆଘାତ, **କ୍ଷୁଧାର** ପୀଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ।

(୪) ସଂପ୍ରଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର ଦିଅ । ଏଠାରେ 'ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର' ଅର୍ଥ ପୁରୋହିତଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତ୍ର । ଅର୍ଥାତ୍ 'ପୁରୋହିତଙ୍କ' ପଦଟି ସଂପ୍ରଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହେବ – **ଭିକାରିର** ରୁଟି, **ବାଇଆଣୀର** ଭାତ ଓ **କୁକୁରର** ମାଂସ ଇତ୍ୟାଦି ।

(୫) ଅପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ **ହାତୀର** ଭୟ ଅଛି । ଏଠାରେ 'ହାତୀର ଭୟ' ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ହାତୀଠାରୁ ଭୟ', ତେଣୁ 'ହାତୀର ଭୟ' ପଦଟି ଅପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସେହିପରି **ସର୍ପର** ଭୟ, **ଗୁରୁଙ୍କ** ଉପଦେଶ, **ପିତାଙ୍କ** ଭର୍ତ୍ସନା ଇତ୍ୟାଦି ।

(୬) ଅଧିକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ତାଙ୍କର **କଳାର** ଅନୁରାଗ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ । ଏଠାରେ 'କଳାର ଅନୁରାଗ' ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'କଳାରେ ଅନୁରାଗ' । ତେଣୁ 'କଳାର' ପଦଟି ଅଧିକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସେହିପରି **ସଂଧ୍ୟାର** ଭ୍ରମଣ, **ଉଦ୍ୟାନର** ଫୁଲ ଓ **ସାୟଂକାଳର** ଭ୍ରମଣ ପ୍ରଭୃତି ।

(ଖ) ସେବ୍ୟସେବକ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ପ୍ରଭୁଙ୍କ** ଭୃତ୍ୟ, **ଦେବଙ୍କ** ଭକ୍ତ ।

(ଗ) ଜନ୍ୟ ଜନକ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ହରିର** ପୁଅ, **କନକର** ଝିଅ, **ପବନର** ପୁତ୍ର ।

(ଘ) ଆଧାରଆଧେୟ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ପୁଷ୍କରିଣୀର** ଜଳ, **ଜମିର** ଧାନ, **ବସ୍ତାର** ଚାଉଳ ।

(ଙ) କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ପରିଶ୍ରମର** ଫଳ, **ପାପର** ପରିଣାମ, **ପୁଣ୍ୟର** ଫଳ ।

(ଚ) ବିଶେଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ଗୁଣର** ପିଲା, **ସୁଖର** ଦିନ, **ଆଦରର** କନ୍ୟା ।

(ଛ) ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ମଇଁଷିର** ଶିଙ୍ଘ, **ଗାଈର** ଲାଞ୍ଜ, **ହାତୀର** କାନ ।

(ଜ) ଅଭେଦ ବା ରୂପକ ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ଜ୍ଞାନର** ପ୍ରଦୀପ, **କ୍ଷମାର** ସାଗର, **କରୁଣାର** ସିନ୍ଧୁ ।

(ଝ) ବ୍ୟାପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧ :

ଯଥା – **ସପ୍ତାହର** ଛୁଟି, **ମାସକର** କାମ, **ଘଣ୍ଟାକର** ପାଠ ।

(ଞ) ସମାର୍ଥରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି :

ଯଥା – ତାଙ୍କ ସହିତ **ମୋର** ଶତ୍ରୁତା ନାହିଁ ।

ରାମ ଅନୁଜ ଓ **ପତ୍ନୀଙ୍କ** ସହିତ ବଣକୁ ଗଲେ ।

(ଟ) ବିନା, ପରି, ପ୍ରତି ଆଦି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି :

ଯଥା – ତୁମ ବିନା **ମୋର** ଗତି ନାହିଁ ।

ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପରି ଆଉ କିଏ ସହିଷ୍ଣୁ ଅଛି ?

ଗରିବଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା କର ।

(ଠ) ନିମିତ୍ତାର୍ଥ ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି :

ଯଥା – **ଜଳର** ନିମନ୍ତେ ସେ ନଦୀକୁ ଗଲା ।

ପୁଣ୍ୟର ନିମନ୍ତେ ସେ ଦାନ କରୁଅଛି ।

(ଡ) ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି :

(ଗୋଟିକର ଗୁଣ ବା ଦୋଷଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟଠାରୁ ପୃଥକ କରି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।)

ଯଥା – କାଳିଦାସ **କବିମାନଙ୍କର** ମଉଡ଼ମଣି ।

ସିଂହ **ପଶୁମାନଙ୍କର** ରାଜା ।

୭.୨.୮ : ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି

(କ) ଅଧିକରଣ କାରକରେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ।

ଯଥା – **ବର୍ଷାକାଳରେ** କଦମ୍ବ ଫୁଟେ ।

ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ପଦ୍ମ ଫୁଟିଅଛି ।

(ଖ) ଭାବେ ସପ୍ତମୀ ।

ଯଥା – ସୂର୍ଯ୍ୟ **ଉଦୟରେ** ପଦ୍ମ ଫୁଟେ । (ଉଦୟ ହେଲେ)

ବର୍ଷା **ଆଗମନରେ** କୃଷକ ଆନନ୍ଦିତ ହୁଅନ୍ତି ।

(ଗ) ବୀପ୍ସାର୍ଥରେ ବା ପୁନଃପୁନଃ ଉଲ୍ଲେଖ ସ୍ଥଳରେ ସପ୍ତମୀ ।

ଯଥା – **ଦେଶେଦେଶେ** ଆଜି ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ବ୍ୟାପି ଗଲାଣି ।

ଘରେଘରେ ବିଜୁଳିବତି ଜଳିଲାଣି ।

(ଘ) ପ୍ରୟୋଜନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ସପ୍ତମୀ ।

ଯଥା – ସନ୍ନ୍ୟାସୀର **ଧନରେ** କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ନାସ୍ତିକର **ବିଗ୍ରହରେ** କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

(ଙ) ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ଅସାଦୃଶ୍ୟରେ ସପ୍ତମୀ ।

ଯଥା – **ଭାଇଭାଇରେ** କଳି । (ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ)

ଘରେ ବାହାରେ ନିନ୍ଦା । (ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ ଅସାଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଥରେ)

(ଚ) ସାଧୁ, ନିପୁଣ, କୁଶଳ, ପଟୁ, ଦକ୍ଷ ଆଦି ଶବ୍ଦ ଯୋଗରେ ସପ୍ତମୀ ।

ଯଥା – ସେ **ବ୍ୟାକରଣରେ** ପଟୁ ।

ରାମ **ସଙ୍ଗୀତରେ** ନିପୁଣ ।

୧.୩ : ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ସାଂପ୍ରତିକ କାଳର ବ୍ୟବହାରରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭକ୍ତିରେ କେତେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯଥା – ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ ସଂପ୍ରତି କୁ, ଙ୍କୁ, ମାନଙ୍କୁ, କି, ଙ୍କି ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗରେ 'ନ୍ତ'ର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯଥା – ଆମ୍ଭନ୍ତ (ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ), ତୁମ୍ଭନ୍ତ (ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ) ଇତ୍ୟାଦି । ସେହିପର 'କୁ' ସ୍ଥାନରେ 'କଇ' 'କଇଂ' , କେଁ ଆଦିର ବ୍ୟବହାର ରହିଅଛି ଯଥା – 'ତାହାକୁ' ସ୍ଥାନରେ ତାହାକଇ, ତାହାକଇଂ; ତାହାକେ, ତାହାକେଁ ଇତ୍ୟାଦି ।

୧.୪ : ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା – ମୌଳିକ ବା ସ୍ୱରମୂଳକ ଏବଂ ଅନୁସର୍ଗାତ୍ମକ ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନମୂଳକ । ଏ, ଏଁ, ଏଣ, ଉ, ଉଁ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ୱର ମୂଳକ ଏବଂ କୁ, ଟି, ଟା, ରେ, ଦ୍ୱାରା, ର, ରେ, ରୁ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟଞ୍ଜନମୂଳକ । କେତେକ ବ୍ୟାକରଣକାର ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ – ପ୍ରଥମେ ଏହି ସ୍ୱରମୂଳକ (ମୌଳିକ) ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଚଳନ ରହିଥିଲା ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଅନୁସର୍ଗାତ୍ମକ ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନମୂଳକ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନର ପ୍ରଚଳନ ଘଟିଅଛି ।

ନିମିତ୍ତ, ସକାଶ, ଦେହି, ଦେଇ, କର୍ତ୍ତୃକ ଆଦି କେତେକ ଶବ୍ଦ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ।

ଅନୁଶୀଳନୀ

୧. ବିଭକ୍ତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଏହା କେତେ ପ୍ରକାର ଉଦାହରଣ ସହିତ ଲେଖ ।

୨. ଓଡ଼ିଆ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଦର୍ଶାଇ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ।

୩. ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉଦାହରଣ ସହିତ ଦର୍ଶାଅ ।

୪. ସମ୍ବନ୍ଧର ପ୍ରକାର ଭେଦ ଦର୍ଶାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୫. ସ୍ଥୂଳାକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପଦମାନଙ୍କର ବିଭକ୍ତି ସକାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କର ।

(i) **ତାଙ୍କ** ସହିତ ମୋର ବିରୋଧ ନାହିଁ ।

(ii) ବିରାଡ଼ି **କପାଳକୁ** ଶିକା ଛିଡ଼ିଲା ।

(iii) ମୂର୍ଖ **କାହିଁରେ** ବଶ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(iv) ହରିଣ **ବେଗରେ** ଦୌଡ଼ିପାରେ ।

(v) ବୁଢ଼ାଟି **ଶୀତରେ** ଥରୁଛି ।

(vi) **ବଳଠାରୁ** ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ ଦରକାର ।

(vii) **ପୁରେପୁରେ** ଉତ୍ସବ ଲାଗି ରହିଛି ।

(viii) ଗାଡ଼ିଟି **ଧୀରେ** ଚାଲୁଛି ।

୬. ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

(i) ସମ୍ବୋଧନରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

(ii) 'ଧିକ୍' ଯୋଗେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

(iii) ମୂଲ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

(iv) ବ୍ୟାପ୍ତି ଅର୍ଥରେ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।

(v) ଭାବେ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ।

(vi) ଅବ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।

(vii) କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣରେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।

(viii) ନିବାରଣ ଅର୍ଥରେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ।

❖❖❖